

NINIEJSZY TEKST STANOWI FRAGMENT KSIĄŻKI:

Zygmunt Gloger

PISMA ROZPROSZONE

TOM III
1890–1910

Redakcja naukowa edycji
Jarosław Ławski i Jan Leończuk

Wstęp
Łukasz Zabielski, Marek Rutkowski, Jarosław Ławski

Opracowanie tekstów i przypisy
Łukasz Zabielski, Sebastian Kochaniec,
Michał Siedlecki, Patryk Suchodolski

Noty i słownik czasopism
Anna Janicka

Indeksy opracowali
Mona Al-Kaber i Michał Siedlecki

Całość 3-tomowej edycji można znaleźć na stronie
<http://www.ksiaznicapodlaska.pl/statics/gloger.html>

Publikacja powstała w ramach grantu NPRH pn. *Naukowa edycja krytyczna „Pism rozproszonych” Zygmunta Glogera w trzech tomach*. Czas trwania projektu: lata 2013–2017

Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego w Białymstoku
Katedra Badań Filologicznych „Wschód – Zachód” Uniwersytetu w Białymstoku
Wydział Filologiczny Uniwersytetu w Białymstoku

KSIĄŻNICA
PODLASKA

**NARODOWY PROGRAM
ROZWOJU HUMANISTYKI**

Białystok 2016

Zygmunt Gloger

PISMA ROZPROSZONE

Stanisław Wolski, „Dworzec Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej”, „Tygodnik Ilustrowany” 1890,
T. 1, nr 16, s. 249

Świąteczko, książka dla dzieci

1

OKRĘŻNE¹,

Świąteczko, książka dla dzieci, napisana zbiorowo przez grono autorów polskich,

Warszawa 1885, s. 191–197;

podpis pod tekstem: „Z. Gloger”.

W polu stoją rzędami mendle² na świeżym ściernisku, a drogą do wsi toczą się wozy ze snopami do stodoł kmiecyh³ i dworskich. Rolnik uwija się żwawo, bo służy mu pogoda do zbioru plonów całorocznej pracy. Oj, miał on pracy niemało, nieraz pot z jego czoła zrosił twardą skibę, zanim doczekał się tej chwili. Trzeba było przed rokiem uprawiać rolę⁴ w dzień skwarny i umierzwiać⁵ starannie i orać po kilka razy, i broną rozkruszać twarde bryły i zboże śpiesznie młócić i wymłóconym ziarnem zasiewać, a w jesieni i na wiosnę spuszczać wodę, gdzie się zatrzymała na polu, później chwasty ze zboża wyrwać, aż nareszcie dojrzał łan srebrzystego żytka i pszenicy złocistej. I pracowici ludzie podążyli na pole w upał letni, niosąc sierpy i kosy, zboże ścięli i w snopy powiązali i kłosy zgrabili na ściernisku porządnie, a dziś właśnie żniwo będzie dokończony, więc wielka stąd radość rolników i uroczysta dla nich godzina. Nie wybił im grad zboża, nie wypaliła susza, nie zniszczyły plonów ulewy, więc jest się czym weselić, za co jest też ziemi rodzinnej błogosławić, i ludziom za pomoc wywdzięczyć⁶, i odgłosem starodawnej pieśni napełnić pola i gaje.

Czy też dziś dorzną żniwiarze, bo jeszcze zboża łan spory, a słońce bliskie zachodu, i czy dziś będzie okrężne? Oj, pewnie skończą, bo uwijają się dzielnie. Łan zboża co chwila maleje, wietrzyk chłodzi uzojojne⁷ ich skronie i w dal unosi dźwięczny głos pieśni dożynkowej:

Hej, wyleć, wyleć, mała przepióreczko,
Bo już nie przyjdziem w to czyste pólko.
Plon niesiem, plon!
Hej, wyleć, wyleć, bystry sokole,
Bo już nie przyjdziem w to czyste pole.
Plon niesiem, plon!
Latają ptaszki pod jasnym niebem,
Dożęlim żytka za starym chlebem.
Plon niesiem, plon!
Dożęlim żytka aż do odłogu⁸,
Podziękujmy za to Panu Bogu.
Plon niesiem, plon!

Gdy zboża było już na polu niewiele, zostawiono ostatnią garść niezżętą⁹ dla przepióreczki, a dziewczęta zaczęły wic wieniec dożynkowy, który przyniesie dziś gospodarzowi z pola do jego domu najdzielniejsza ze wszystkich żniwiarek, zwana przodownicą lub postatnicą¹⁰. Ten wieniec wyobraża cały tego-roczny plon, czyli urodzaj, więc powinny być użyte do niego różne rodzaje zboża: pszenica, żyto, jęczmień i owies. Wplatają także kwiaty, kalinę i gałązki laskowych orzechów, czyli wszystko to, czym się zdobią ni-

wy i czym bogate są lasy. Wieniec powinien być ogromny i wspaniały, bo ma on wyobrażać obfity plon rolnika.

Gdy tak przy śpiewie drugiej pieśni uwито wieniec, włożono go na skronie hożej¹¹ dziewoi¹², którą żniwiarze otoczywszy kołem, ruszyli drogą ku wiosce. Słońce ostatnim promieniem ozłociło bujne kłosa pszenicy nad czołem żniwiarki, gdy gromada pracowitej czeladzi¹³ uroczyście postępowała ze śpiewem:

Od zielonego gaju,
 Od bystrego Dunaju,
 Niosą wianek ze złota:
 Żniwiareczek robota.
 Plon niesiem, plon!
 Wyżełiśmy już wszystko:
 I pszeniczkę, i żytko,
 A od granic do granic,
 Już na polu nie ma nic.
 Plon niesiem, plon!
 Dzisiaj do jegomości.
 Przybędzie dużo gości:
 Zasiądziem stoły potężne,
 Bo dzisiaj mamy okrężne!
 Plon niesiem, plon!

Tymczasem we dworze panował ruch niezwykły. Przynoszono ze spiżarni przed ganek kosze z owocami, mięsiwem, serem i chlebem. Beczka piwa zajęła miejsce pod starą lipą, gdzie ustawiono długie ławy i szerokie stoły. Pani wydawała różne polecenia domownikom, a dwie podrastające córki pilnowały, żeby rozkazy matki wypełnione były jak należy, żeby wszystko zawczasu przygotowane oczekiwało na swoim miejscu, żeby chleb i mięswo były pokrajane porządnie, a przy piwie stały garnce i szklanki, stoły czyste i ławek ilość dostateczna. Sam gospodarz, pokręcając radośnie sumiastego wasa, wydawszy polecenia karbowym¹⁴ i ekonomowi¹⁵, który miał częstować piwem, witał najbliższych sąsiadów, którzy zaproszeni na okrężne, przyjechali z licznym gronem swej dziatwy¹⁶, bawiącej na letnich wakacjach.

Podczas tego ruchu i krzątania słyhać było ciągle daleki śpiew żniwiarzy, później zdawało się zbliżyć powoli, to znowu jakby śpiewacy zatrzymywali się w drodze. Tak sądziła niecierpliwa młodzież, wybiegając za bramę, skąd widok był otwarty, gdy oto niespodziewanie ujrano w lipowej alei za ogrodem postępującą liczną drużynę ludu. Nad głowami dziewcząt dostrzec można było kwiecisty czub wysokiego wieńca dożynkowego. „Już są niedaleko!...” – zaczęły wołać dzieci uradowane, a Jaś, starszy syn gospodarza domu, pobiegł oznajmić to ojcu, bo zdawało mu się, że ten, zajęty jakąś rozmową, nie podąży w porę powitać nowych gości. Ale było jeszcze dość czasu, bo wieśniacy szli wolno, śpiewając:

Niesiemy wian wedle ogroda.
 Wyjdzie jegomość – czyli to prawda?
 Oj, prawda, prawda, widzą to ludzie.
 Za naszym wieńcem gromada idzie.

Zbliżając się do bramy, która umyślnie była zamknięta na to, żeby ją sam dziedzic otworzył, śpiewano:

Nie żałuj, panie, siwego źrebca¹⁷.
 Ślij po muzykę choćby do Królewca¹⁸.
 Plon niesiem, plon!
 Zaścielaj, panie, stoły i ławy,
 Jedzie do ciebie gość niebywały.

Plon niesiem, plon!
Wypraw nam, panie, sute okrężne,
Bo ci niesiemy dary potężne.
Plon niesiem, plon!
Otwieraj, panie, szerokie wrota,
Niesiem wianeczek z szczerego złota.
Plon niesiem, plon!
Otwieraj, panie, nowy swój dwór,
Bo ci niesiemy wszystek twój zbiór.
Plon niesiem, plon!
Wynijdź-że, panie, z całą drużyną,
Przyjm od dziewczyny wianek z kaliną.
Plon niesiem, plon!

Na odgłos tego śpiewu ojciec Jasia wyszedł naprzeciwko czeladki i sam otworzył gościnnie szeroką bramę, zapraszając żniwiarzy do dworu. Gdy wchodzili, dwóch zacząjonych parobczaków¹⁹ nagle oblało wodą wieniec i zarazem niosącą go przodownicę, gwoli figlarnemu zwyczajowi, żeby, jak mawiano, nie było suszy na przyszłoroczny urodzaj.

Dziedzic z żoną stał w ganku, otoczony gronem rodziny i gości. Żniwiarze ze śpiewem przystąpili przed dwór, a gdy umilkli, przodownica oddała wieniec gospodarzowi, a druga dziewczoja, najlepsza po niej żniwiarka, wręczyła mamie Jasia równiankę²⁰, czyli pęczek kłosów pszennych, mający wyobrażać niby snop nowego zboża. Oboje państwo, uprzejmie podziękowawszy za wieniec, dali obu dzielnym żniwiarkom podarki jako nagrodę ich wzorowej pracy, a dzieci tymczasem z ciekawością oglądały dziwnie okazały wieniec, który po wyjęciu z niego orzechów został na wydatnem miejscu zawieszony w sieni dworu podług starego rolniczego i polskiego zwyczaju.

Teraz pan i pani zaprosili czeladź i kmieci na posiłek, zachęcając do niego wszystkich serdecznie i przestrzegając, żeby nikt zapomnianym nie został. Jaś i jego siostrzyczki wzięli pod opiekę liczną dziatwę wiejską, która jak zawsze, tak i teraz wszystka przybyła z matkami swymi na okrężne. Pani głaszcząc zapytywała o imiona dziątek, o ich wiek, o zdrowie, czy ospę miały dobrze zaszczepioną, czy zaczęły się uczyć i co umieją?

Tymczasem, ponieważ zrobiło się ciemno, zapalono na dziedzińcu latarnie i wiejska kapela, złożona ze skrzypka, basisty i bębniasty, zaczęła grać od ucha staroświecki taniec zwany *powolnym* lub *polonezem*²¹, od którego każda biesiada rozpoczyna się. Ojciec Jasia, podług pięknego i odwiecznego zwyczaju naszego, jako dziedzic i gospodarz poprosił do tańca przodownicę, sunął z nią w pierwszą parę, a najpoważniejszy gospodarz z wioski, przystąpiwszy do pani, poszedł z nią w drugą parę. Za nimi cała gromada wiejska, pomieszana z gośćmi państwa, ruszyła parami w krąg wielki. Dzieci panów, czeladzi i kmieci przypatrywały się radośnie miłemu widokowi. Na błękitnym niebie pogodnej nocy zaświecił srebrzysty księżyc z gwiazdami i przyćmił światło latarni.

Gdy wszystkie pary trzykrotnie przetańczyły dokoła powolnego, zabrzmiał ochoczy oberek²², a później dziarski mazur²³. Kapelę pomieszczono pod otwartymi oknami dworu, żeby przy jej graniu zarówno mogli tańczyć państwo w salonie, jak żniwiarze przed dworem. Wieśniacy przychodzili do pokojów, a panowie do gromady przypatrywać się serdecznie zabawie. Ojciec Jasia długo rozmawiał z gospodarzami, częstował czeladź i nauczał swego syna, jak ma być uprzejmy i grzeczny dla każdego gościa w domu, czy gość ten przyjedzie powozem, czy przyjdzie pieszo, czy jest bogaty, czy w szarej kapocie²⁴ i siermiędze²⁵.

---

¹ Dożynki (inaczej: *Święto Plonów, Wieniec, okrężne*) – ludowe święto połączone z obrzędami dziękczynnymi za ukończenie żniw oraz prac polowych. W czasach przedchrześcijańskich było to etniczne święto słowiańskie, przypadające w okresie równonocy jesiennej (23 września). Aktualnie obchodzone zazwyczaj w jedną z niedziel września po zakończeniu żniw.

² Mendel – piętnaście snopków zboża, ustawionych razem.

- ³ Kmieć – dawniej: zamożny gospodarz.
- ⁴ Rola – ziemia uprawna.
- ⁵ Umierzwiać – zasilać, użyźniać rolę nawozem, mierzwą; nawozić glebę.
- ⁶ Wywdzięczać się – odwzajemniać się czymś.
- ⁷ Tu w znaczeniu: utrudzone.
- ⁸ Odłóg – pole nieuprawiane przez rok lub dłużej.
- ⁹ Niezżęty – nieścięty.
- ¹⁰ Postatnica – żniwiarka przodująca grupie żniwiarzy; postacianka, przodownica.
- ¹¹ Hoży – urodziwy, tryskający zdrowiem.
- ¹² Dziewoja – żartobliwie: młoda, dorodna dziewczyna.
- ¹³ Czeladź – dawna służba u magnatów i szlachty.
- ¹⁴ Karbowy, karbownik – osoba nadzorująca roboty polowe w dawnym majątku ziemskim; prowadził rejestr pracy robotników.
- ¹⁵ Ekonom – nadzorca prac rolnych w dawnych majątkach ziemskich; zarządzał gospodarstwem.
- ¹⁶ Działwa – dawniej: dzieci.
- ¹⁷ Żrebiec – dawniej: ogier, młody koń.
- ¹⁸ Królewiec – (niem. *Königsberg*) – miasto u ujścia Pregoly do Bałtyku; dawniej Królewiec był stolicą Prus Wschodnich, w XIX wieku miasto należało do Królestwa Prus, w 1871 roku stało się częścią nowoutworzonego przez Otto von Bismarcka Cesarstwa Niemieckiego. Współcześnie: Kaliningrad, stolica obwodu kaliningradzkiego, enklawy Federacji Rosyjskiej w Europie Środkowej.
- ¹⁹ Parobczak – potocznie: młody, silny parobek.
- ²⁰ Równianka – bukiet, pęczek, wiązka kwiatów, ziela, girlanda z kwicia.
- ²¹ Polonez – polski taniec narodowy tańczony parami w chodzonym korowodzie; także: muzyka do tego tańca lub utwór muzyczny oparty na jego rytmie.
- ²² Oberek – taniec ludowy o bardzo żywym tempie; też: muzyka do tego tańca.
- ²³ Mazur – polski szybki taniec ludowy z figurami; również: muzyka do tego tańca.
- ²⁴ Kapota – tu w znaczeniu potocznym: wierzchnie okrycie, podniszczone lub gorszego gatunku.
- ²⁵ Siermiega – wierzchnie ubranie noszone przez chłopów w dawnej Polsce.